Agnieszka Strzelecka
Politechnika Koszalińska

ZMIANY W POZIOMIE OSZCZĘDNOŚCI GOSPODARSTW DOMOWYCH ROLNIKÓW W POLSCE W LATACH 2004-2008

Wstęp

Zainteresowanie środowisk naukowych w Polsce finansowymi aspektami funkcjonowania gospodarstw domowych koncentruje się przede wszystkim na takich kwestiach, jak bankructwa i niewypłacalność gospodarstw domowych, szeroko rozumiane finanse gospodarstw domowych (Bywalec 2009), konsumpcja w gospodarstwach domowych charakteryzujących się niepewnymi dochodami (Zalega 2008), specyfika funkcjonowania gospodarstw domowych osób pracujących na własny rachunek (Witek 2007), jak również oszczędności gospodarstw domowych (Korenik 2003, Rószkiewicz 2008). Ostatni z wymienionych aspektów, mianowicie oszczędności gospodarstw domowych, jest istotny zarówno z punktu widzenia całej gospodarki, jak i sytuacji ekonomicznej samych gospodarstw domowych. W ujęciu makroekonomicznym należy przede wszystkim upatrywać związku między oszczędnościami gospodarstw domowych a rozwojem i równowagą gospodarczą państwa. Gospodarstwo domowe jest podstawowym podmiotem, który tworzy oszczędności w gospodarce. Poprzez działanie mechanizmów przekształcania oszczędności w inwestycje następuje rozwój gospodarczy kraju. Z kolei analizując wpływ oszczędności na sytuację podmiotów oszczędzających, należy wymienić ich znaczenie dla poprawy warunków bytowych gospodarstw domowych oraz zapewnienie poczucia bezpieczeństwa i stabilności. Posiadanie oszczędności ułatwia ponadto utrzymanie płynności finansowej. W związku z powyższym uzasadnione staje się podjęcie badań mających na celu ustalenie zmian, jakie nastąpiły w poziomie oszczędności gospodarstw domowych. Szczegółowej analizie poddano gospodarstwa domowe rolników[1], gdyż sektor rolny w Polsce ma bardzo duże zna-

[1] Gospodarstwa domowe rolników – to takie gospodarstwa, których wyłącznym lub głównym źródłem utrzymania jest dochód z użytkowanego przez siebie gospodarstwa indywidualnego w rolnictwie (GUS 2009a).

czenie zarówno społeczne, jak i gospodarcze. Obszary wiejskie[2] w naszym państwie stanowią ponad 90% powierzchni całego kraju, z czego więcej niż 50% to użytki rolne. W 2008 r. ludność zamieszkująca tereny wiejskie stanowiła 38,8% ogółu ludności Polski (GUS 2009c). W tym samym okresie zatrudnionych w rolnictwie było przeciętnie 1965 tys. osób (GUS 2009d). Gospodarstwa domowe rolników stanowią grupę społeczno-ekonomiczną, której sytuacja dochodowa szczególnie jest uzależniona od sezonowości produkcji, warunków atmosferycznych oraz wielu innych czynników, które wpływają na zmienność dochodów w czasie.

Podstawowym celem niniejszego artykułu jest ukazanie zmian, jakie nastąpiły w poziomie oszczędności gospodarstw domowych rolników w latach 2004-2008. Analizę rozszerzono o porównanie oszczędności i stóp oszczędzania gospodarstw domowych rolników i gospodarstw domowych z pozostałych grup społeczno-ekonomicznych. W pracy wykorzystano dane statystyczne publikowane przez Główny Urząd Statystyczny. Ze względu na zmiany metodyczne wprowadzone przez GUS podczas przeprowadzania badań analizę ograniczono do lat 2004-2008, tak by zachować porównywalność wyników. Aby osiągnąć założony cel, przeprowadzono badania literaturowe, posłużono się metodą prezentacji oraz oceny zgromadzonych danych, z zastosowaniem podstawowych narzędzi statystycznych.

1. Determinanty oszczędzania gospodarstw domowych

Gospodarstwo domowe jest najstarszym i najmniejszym podmiotem gospodarującym. Jego głównym celem jest prowadzenie działań, które pozwolą na zaspokojenie zarówno wspólnych, jak i indywidualnych potrzeb jego członków. Każdego dnia podmioty te podejmują liczne decyzje, między innymi finansowe. W tym aspekcie rozważają kwestie podziału dochodu na bieżącą konsumpcję oraz oszczędności. Następnie decydują, w jaki sposób należy ulokować zaoszczędzony kapitał, by osiągnąć maksymalne korzyści. W ramach decyzji finansowych istotnym zagadnieniem jest korzystanie z pożyczek i kredytów, czyli konsumowanie oszczędności przyszłych okresów (Bodie, Merton 2003). Jak podkreślono we wstępie, ważną kwestię stanowią decyzje gospodarstw domowych co do oszczędzania. Oszczędności są nadwyżką osiągniętego w danym okresie dochodu nad poniesionymi wydatkami, a proces oszczędzania jest utożsamiany z każdym działaniem polegającym na powstrzymywaniu się od wydatkowania całości uzyskanego w danym okresie dochodu. W toku przeprowadzonych badań literatury wyodrębniono cztery podstawowe teorie, które wyjaśniają procesy tworzenia oszczędności: hipoteza dochodu absolutnego Keynesa, hipoteza dochodu względnego Duesenberry'ego, hipoteza cyklu życia Modiglianiego i Brumberga oraz hipoteza permanentnego

[2] W Polsce obszar wiejski, zgodnie z definicją GUS (2009c), stanowi terytorium, które pozostaje poza granicami administracyjnymi miast.

dochodu Friedmana. Istotę hipotezy dochodu absolutnego stanowi założenie, że zmiany w poziomie oszczędności są uzależnione od zmian osiąganego bieżącego dochodu (Keynes 2003). Kwestię zależności oszczędności od dochodu zbadał również Duesenberry, formułując tezę, że poziom oszczędności nie jest uzależniony wyłącznie od uzyskiwanego bieżącego dochodu, ale także od relacji dochodu danej jednostki do poziomu dochodów uzyskiwanych przez inne osoby w jej otoczeniu – teoria ta nosi miano hipotezy dochodu względnego (Bywalec 2009). Wyniki badań empirycznych przeprowadzonych przez Duesenberry'ego potwierdziły, że jednostka ma tendencję do rywalizowania z poziomem konsumpcji rodziny, znajomych, sąsiadów. Gdy dochód danej osoby jest niższy aniżeli dochód osiągany przez pozostałe jednostki z jej otoczenia, wówczas jest ona skłonna wydać większą część dochodu na konsumpcję, a mniej przeznaczyć na oszczędności. Kontynuując aspekt badawczy dotyczący zależności pomiędzy oszczędnościami a dochodem, Modigliani i Brumberg (1954) doszli do wniosku, że jednostka racjonalnie planuje konsumpcję w kategorii całego życia i gromadzi oszczędności w okresie aktywności ekonomicznej tak, aby zapewnić sobie środki na pokrycie niezmienionego poziomu konsumpcji podczas przebywania na emeryturze. Opisana teoria nazywana jest hipotezą cyklu życia. Ostatnią z wymienionych koncepcji, która również opiera się na założeniu, że jednostka planuje swoją konsumpcję w ciągu całego życia, jest hipoteza permanentnego dochodu Friedmana (1957). Zgodnie z tą teorią poziom konsumpcji danej jednostki jest uzależniony od dochodu permanentnego (stałego), a dochód przejściowy jest w większości oszczędzany. Zaprezentowane powyżej teorie oszczędzania stworzyły podwaliny do rozwoju kolejnych koncepcji i są przedmiotem dalszych dyskusji i badań w środowisku ekonomistów.

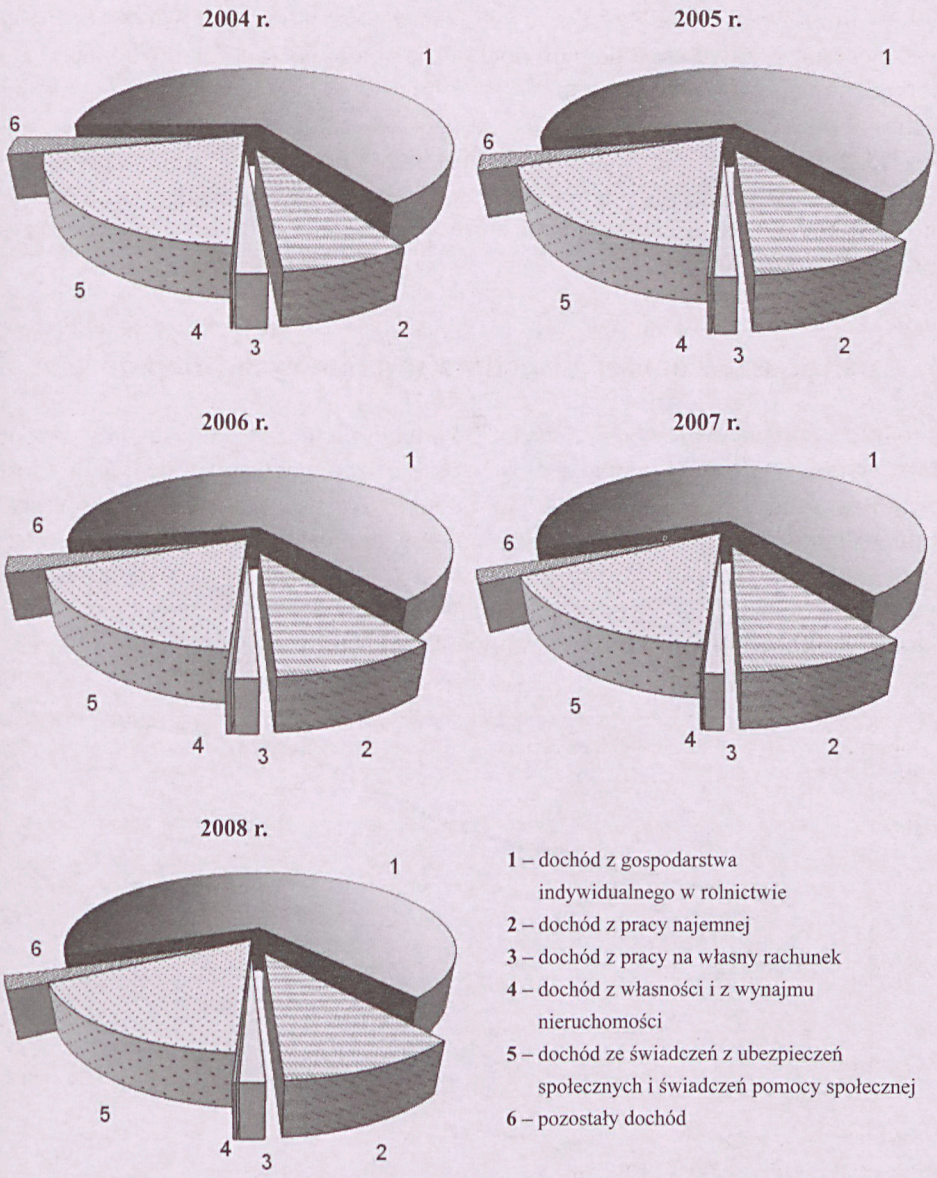
Z powyższymi teoriami nieodłącznie jest związany problem czynników determinujących oszczędności oraz motywów oszczędzania. Pierwszą klasyfikację takich czynników przedstawił Keynes (2003), który wyróżnił czynniki subiektywne, socjalne oraz obiektywne (dochód i stopa procentowa). Wśród subiektywnych czynników wymienił: motyw ostrożności – związany z tworzeniem rezerw na nieprzewidziane wydatki w przyszłości; przezorności, wyrachowania – chęć wykorzystania wyższej stopy procentowej; poprawa bytu – zadowolenie związane ze zwiększaniem wydatków, poprawą stopy życiowej; niezależność, przedsiębiorczość – posiadanie kapitału na prowadzenie interesu i spekulacje, duma – pozostawienie spadku oraz skąpstwo. Browning i Lusardi (1955) rozszerzyli listę motywów stworzoną przez Keynesa o dodatkowy motyw, mianowicie chęć akumulacji majątku w celu zakupu np. nieruchomości, samochodu czy innych dóbr. Wymienione motywy weryfikowane są w badaniach empirycznych prowadzonych zarówno w Polsce, jak i w innych krajach. W nawiązaniu do omówionych motywów, w latach 1998-2006 przeprowadzono w Polsce cykl badań, które miały na celu ustalenie skłonności gospodarstw domowych do oszczędzania przede wszystkim w kontekście zabezpieczenia okresu starości. Uzyskane wyniki wykazały, że wśród gospo-

darstw domowych w Polsce, które oszczędzają, dominują motywy: ostrożności, przezorności oraz wstrzemięźliwości (Rószkiewicz 2008).

2. Analiza struktury dochodów gospodarstw domowych rolników

Podstawowym czynnikiem, który determinuje możliwość oszczędzania, jest uzyskiwany dochód rozporządzalny. Obejmuje on bieżące dochody pieniężne i niepieniężne bez zaliczek na podatek dochodowy od osób fizycznych, które opłacane są z tytułu osiąganych dochodów, bez składek na obowiązkowe ubezpieczenie społeczne, które opłacane są przez ubezpieczonego pracownika oraz bez podatków opłacanych przez jednostki pracujące na własny rachunek. W skład dochodu rozporządzalnego wchodzą: dochód z pracy najemnej, dochód z gospodarstwa indywidualnego w rolnictwie, dochód z pracy na własny rachunek, dochód z własności i dochód z wynajmu nieruchomości, dochód ze świadczeń z ubezpieczeń społecznych, dochód ze świadczeń pomocy społecznej oraz pozostały dochód (m.in. dary, odszkodowania, wygrane). Dochód rozporządzalny przeznaczany jest na wydatki konsumpcyjne, pozostałe wydatki oraz przyrost oszczędności (GUS 2007). Jeżeli dochód gospodarstwa domowego jest wyższy aniżeli poniesione w danym okresie wydatki, to pojawia się nadwyżka finansowa, która może być przeznaczona na oszczędności. Gospodarstwa domowe mają możliwość pozyskiwania dochodów z różnych źródeł. Ze względu na specyfikę gospodarstw domowych rolników ich głównym źródłem utrzymania jest dochód uzyskiwany z gospodarstwa indywidualnego w rolnictwie. Jego wysokość jest uzależniona od wielu czynników, na które nie zawsze członkowie gospodarstwa domowego mają wpływ. W szczególności od: sezonowości produkcji, warunków atmosferycznych, urodzaju gleb, a także polityki państwa w zakresie rolnictwa. Strukturę dochodów rozporządzalnych gospodarstw domowych rolników w Polsce w latach 2004-2008 zaprezentowano na rysunku 1.

Z danych zaprezentowanych na rysunku 1 wynika, że struktura dochodów rozporządzalnych gospodarstw domowych rolników w badanym okresie nie uległa znaczącym przemianom. Podstawowe źródło dochodów, pochodzące z gospodarstwa indywidualnego w rolnictwie, w 2004 r. stanowiło 66% omawianej struktury i do roku 2007 następował coroczny wzrost udziału tego składnika w dochodach rozporządzalnych (70,7% w 2007 r.). Natomiast w 2008 r. nastąpił nieznaczny spadek znaczenia omawianej kategorii w strukturze osiąganych przez badane gospodarstwa domowe dochodów (o 1,8 punktu procentowego w stosunku do roku 2007). Drugim pod względem znaczenia źródłem dochodów badanej populacji w całym analizowanym okresie był dochód ze świadczeń z ubezpieczeń społecznych oraz świadczeń pomocy społecznej. W 2004 r. udział tego składnika w całej strukturze dochodów stanowił 21%, i z roku na rok malał, z wyjątkiem niewielkiego wzrostu w 2008 r. (o 0,2 punktu procentowego) w stosunku do roku poprzedzającego, przy czym większe znaczenie w każdym z analizowanych lat miały uzyskiwane

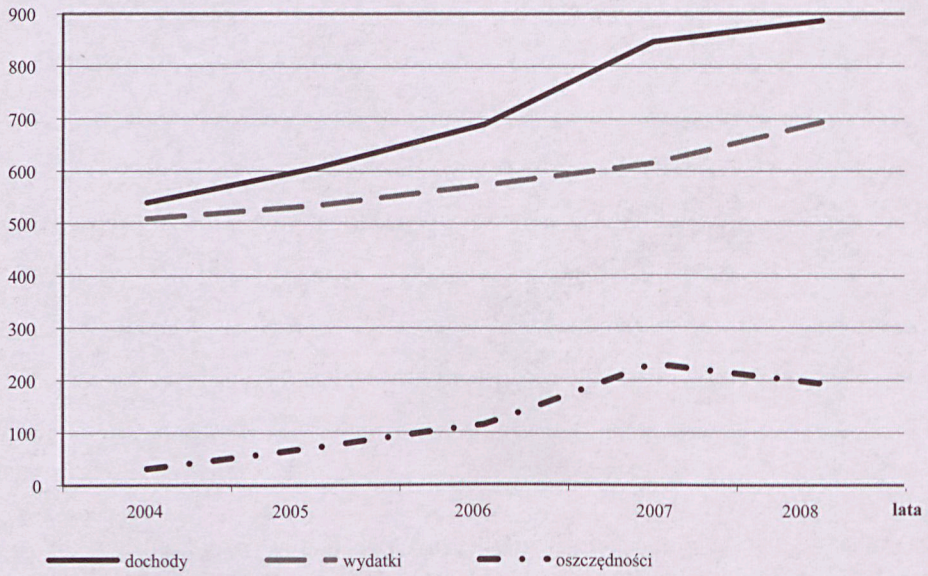
Rysunek 1. Struktura przeciętnych miesięcznych dochodów rozporządzalnych przypadających na jedną osobę w gospodarstwach domowych rolników w Polsce w latach 2004-2008

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS (2009c)

przez członków gospodarstwa domowego emerytury. Można ponadto zaobserwować systematyczny wzrost udziału dochodu z pracy najemnej w dochodach rozporządzalnych gospodarstw domowych rolników. W pierwszym z badanych lat stanowił on 7,6%, natomiast w 2008 r. ponad 10% całej struktury dochodów rozporządzalnych. Znikome znaczenie w strukturze dochodów gospodarstw domowych rolników w całym badanym okresie miały dochody z wynajmu nieruchomości oraz dochody z tytułu własności, w tym m.in. odsetki od lokat i depozytów bankowych.

3. Analiza oszczędności gospodarstw domowych rolników

Zgodnie z podaną w pierwszej części artykułu definicją oszczędności, aby gospodarstwo domowe mogło podjąć decyzję o oszczędzaniu, uzyskiwany dochód musi być wyższy aniżeli wydatki poniesione w danym okresie. W niniejszej części artykułu zostanie przeprowadzona analiza zmian w poziomie przeciętnych miesięcznych dochodów rozporządzalnych, przeciętnych miesięcznych wydatków oraz przeciętnych miesięcznych oszczędności przypadających na jedną osobę w gospodarstwie domowym rolników, których wielkości zaprezentowano na rysunku 2.

Rysunek 2. Przeciętne miesięczne dochody rozporządzalne, przeciętne miesięczne wydatki oraz przeciętne miesięczne oszczędności na jedną osobę w gospodarstwach domowych rolników w Polsce w latach 2004-2008 (w zł)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS (2009c)

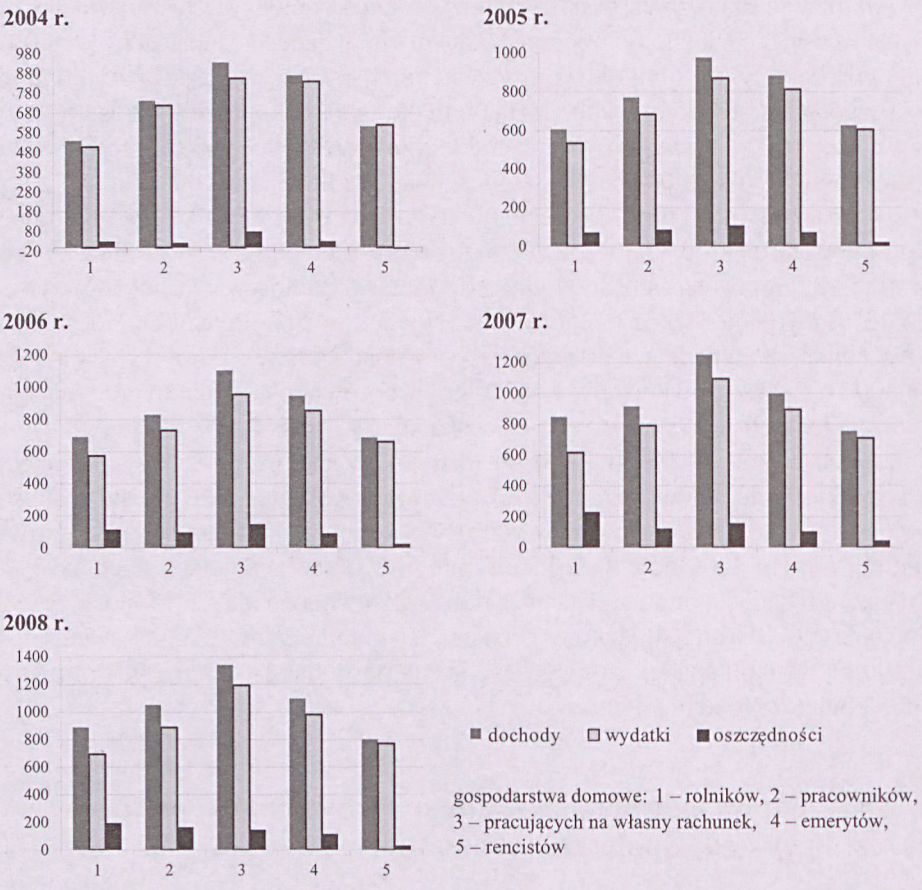
Analizując dane zawarte na rysunku 2 można zauważyć, że zarówno przeciętne miesięczne dochody rozporządzalne przypadające na jedną osobę w gospodarstwie domowym rolników, jak i przeciętne miesięczne wydatki *per capita* tej grupy gospodarstw domowych w badanym okresie z roku na rok wzrastały, przy czym większą dynamiką wzrostu charakteryzowały się dochody, które w 2008 r. w stosunku do roku 2004 wzrosły o ponad 64% (z 539,93 zł w 2004 r. do 887,35 zł w 2008 r.). Natomiast wzrost przeciętnych miesięcznych wydatków w analogicznym okresie przekroczył 36% (z 508,9 zł w 2004 r. do 693,57 zł w 2008 r.). Średnioroczne tempo wzrostu dochodu gospodarstw domowych rolników wyniosło 13%, a średnioroczne tempo wzrostu wydatków 8%. Przeciętne miesięczne oszczędności przypadające na jedną osobę w gospodarstwie domowym rolników do 2007 r. corocznie wzrastały, a w 2008 r., w porównaniu z rokiem poprzedzającym spadły o 16%. Przyczyn tego zjawiska należy upatrywać w znacznym wzroście poziomu wydatków (o 13%) w stosunku do zmiany poziomu uzyskanego w tym okresie dochodu (wzrost o 5%). Na uwagę zasługuje fakt, że oszczędności gospodarstw domowych rolników wzrosły w ostatnim z badanych lat w porównaniu z rokiem 2004 ponad sześciokrotnie. Stopa oszczędzania z dochodów do dyspozycji[3] badanej populacji na początku analizowanego okresu wyniosła 5,75% i do roku 2007 systematycznie wzrastała, osiągając poziom 27,34%. Natomiast w 2008 r. nastąpił spadek stopy oszczędzania gospodarstw domowych rolników o 5,53 punktu procentowego.

4. Oszczędności gospodarstw domowych rolników na tle pozostałych grup społeczno-ekonomicznych[4]

Przeprowadzona analiza wykazała, że sytuacja dochodowa gospodarstw domowych rolników uległa korzystnym przemianom na przestrzeni analizowanych lat. Do 2007 r. następowały również zadowalające zmiany w poziomie gromadzonych oszczędności. W niniejszej części artykułu porównano oszczędności oraz stopy oszczędzania gospodarstw domowych rolników z pozostałymi grupami społeczno-ekonomicznymi. W tym celu na rysunku 3 zaprezentowano dane dotyczące zmian w wysokości przeciętnych miesięcznych dochodów rozporządzalnych, przeciętnych miesięcznych wydatków oraz przeciętnych miesięcznych oszczędności na jedną osobę w poszczególnych grupach społeczno-ekonomicznych gospodarstw domowych w Polsce w latach 2004-2008.

[3] Stopy oszczędzania obliczono jako relację przeciętnych miesięcznych oszczędności przypadających na jedną osobę w gospodarstwie domowym do uzyskanego w danym roku przeciętnego miesięcznego dochodu rozporządzalnego przypadającego na jedną osobę w gospodarstwie domowym (Bywalec 2009).

[4] Klasyfikacja gospodarstw domowych do poszczególnych grup społeczno-ekonomicznych dokonywana jest na podstawie kryterium wyłącznego lub głównego źródła utrzymania.

Rysunek 3. Przeciętny miesięczny dochód rozporządzalny, przeciętne miesięczne wydatki oraz przeciętne miesięczne oszczędności na jedną osobę w gospodarstwach domowych w Polsce w latach 2004-2008, według grup społeczno-ekonomicznych (w zł)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS (2009a, 2009b, 2009c, 2008, 2007, 2006)

Z analizy danych zaprezentowanych na rysunku 3 można wysnuć trzy podstawowe wnioski. Po pierwsze, przeciętne miesięczne dochody rozporządzalne przypadające na jedną osobę corocznie wzrastały we wszystkich badanych grupach społeczno-ekonomicznych. Po drugie, zarówno najwyższym poziomem dochodów, jak i najwyższym poziomem wydatków w całym badanym okresie charakteryzowały się gospodarstwa domowe osób pracujących na własny rachunek. Po trzecie, najniższy poziom wydatków *per capita* w latach 2004-2008 cechował gospodarstwa domowe rolników. Relatywnie niski poziom wydatków w tej grupie społeczno-ekonomicznej, w porównaniu z pozostałymi gospodarstwami domowymi z badanej populacji, może być wynikiem działania wielu

czynników. Wpływ na tę sytuację mogło mieć samozaopatrzenie rolników w niektóre produkty żywnościowe czy też ograniczanie wydatków na cele konsumpcyjne (Podolec 2000). W latach 2004-2006 najwięcej przeciętnych miesięcznych oszczędności przypadających na jedną osobę gromadziły gospodarstwa domowe osób pracujących na własny rachunek, natomiast w latach 2007-2008 gospodarstwa domowe rolników. Na przestrzeni pięciu analizowanych lat przeciętny miesięczny dochód rozporządzalny przypadający na jedną osobę w gospodarstwie domowym, którego głównym źródłem utrzymania był dochód z gospodarstwa indywidualnego w rolnictwie, był: średnio 18% niższy aniżeli dochód gospodarstw domowych pracowników, średnio 37% niższy od dochodu gospodarstw domowych osób pracujących na własny rachunek, średnio 26% niższy w stosunku do dochodu gospodarstw domowych emerytów, średnio 2% wyższy niż dochody gospodarstw domowych, których głównym źródłem utrzymania była renta. Niski poziom dochodów rolników w porównaniu z dochodami większości pozostałych grup społeczno-ekonomicznych może między innymi wynikać z tego, że zarówno wynagrodzenia za pracę najemną wykonywaną przez rolników, jak również emerytury oraz renty rolnicze są z reguły niższe aniżeli analogiczne dochody otrzymywane przez osoby niezwiązane z rolnictwem i niewywodzące się z obszarów wiejskich. Uzasadnieniem tego stanu rzeczy są z reguły niższe kwalifikacje rolników (Zegar 2005; Łuczka-Bakuła, Jabłońska-Porzuczek 2008).

Odmienne relacje można zaobserwować między przeciętnymi miesięcznymi oszczędnościami przypadającymi na jedną osobę w gospodarstwie domowym rolników oraz oszczędnościami przypadającymi na jedną osobę w pozostałych grupach gospodarstw domowych. Biorąc pod uwagę wyniki otrzymane w całym badanym okresie, oszczędności gospodarstw domowych rolników były: średnio 28% wyższe niż oszczędności gromadzone przez gospodarstwa domowe pracowników, średnio 7% niższe od oszczędności gospodarstw domowych osób pracujących na własny rachunek, średnio 44% wyższe aniżeli oszczędności gospodarstw domowych emerytów, średnio 380% wyższe w stosunku do oszczędności gospodarstw domowych, których głównym źródłem utrzymania był dochód z renty (nie biorąc pod uwagę roku 2004, kiedy to oszczędności gospodarstw domowych rencistów nie wystąpiły – były ujemne). Wyjaśnieniem dla relatywnie wysokiego poziomu oszczędności gospodarstw domowych rolników może być hipoteza permanentnego dochodu, gdyż dochody tej grupy społeczno-ekonomicznej charakteryzują się dużymi wahaniami sezonowymi i względnie wysokim udziałem dochodów przejściowych w strukturze źródeł utrzymania (Liberda 2000).

Kolejnym etapem analizy jest dokonanie porównania stóp oszczędzania gospodarstw domowych w Polsce. W tabeli zamieszczono dane odnośnie do poziomu stóp oszczędzania w poszczególnych grupach społeczno-ekonomicznych gospodarstw domowych w Polsce w latach 2004-2008.

Stopy oszczędzania z dochodu rozporządzalnego gospodarstw domowych w Polsce w latach 2004-2008, według grup społeczno-ekonomicznych (w %)

Gospodarstwo domowe	2004	2005	2006	2007	2008
Rolników	5,75	11,92	16,82	27,37	21,84
Pracowników	3,23	11,12	11,72	13,54	15,51
Pracujących na własny rachunek	8,56	10,98	13,37	12,57	10,87
Emerytów	3,57	8,10	9,57	10,42	10,49
Rencistów	-1,14	3,38	3,69	6,03	3,91

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS (2009a, 2009b, 2009c, 2008, 2007, 2006).

Z danych zaprezentowanych w powyższej tabeli wynika, że począwszy od roku 2005 gospodarstwa domowe rolników cechowały się najwyższą stopą oszczędzania w stosunku do pozostałych grup społeczno-ekonomicznych badanej populacji. Z kolei gospodarstwa domowe rencistów są jedyną grupą gospodarstw domowych, w której na przestrzeni badanych lat wystąpiła ujemna stopa oszczędzania (w 2004 r.), czyli wydatki były wyższe aniżeli osiągnięty w tym samym okresie dochód, przez co konieczne było skorzystanie z wcześniej zgromadzonych oszczędności lub zaciągnięcie zobowiązań, aby sfinansować bieżącą konsumpcję. Stopy oszczędzania gospodarstw domowych pracowników oraz emerytów w całym badanym okresie cechowały się tendencją wzrostową, przy czym w obu analizowanych przypadkach największa dynamika zmian stóp oszczędzania nastąpiła w roku 2005 w stosunku do roku 2004.

Zakończenie

Pomimo utrzymującego się wzrostu dochodów rozporządzalnych w gospodarstwach domowych rolników wciąż są one jedną z grup społeczno-ekonomicznych, które osiągają najniższe dochody, a przy tym jedne z najwyższych oszczędności. W warunkach niekorzystnej sytuacji dochodowej szczególnie interesujące jest zjawisko wysokich stóp oszczędzania, które charakteryzują te gospodarstwa domowe. Istnieje wiele możliwości wytłumaczenia tej sytuacji, a jedną z nich może być hipoteza permanentnego dochodu. Kompleksowa analiza przyczyn zaobserwowanego zjawiska powinna uwzględniać motywy oraz czynniki, które determinują decyzje dotyczące oszczędzania przez gospodarstwa domowe rolników. Będzie to dalszy etap badań autorki.

Bibliografia

Bodie Z., Merton R.C. (2003), *Finanse*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa.

Browning M., Lusardi A. (1995), *Household saving: Micro Theories and Micro Facts*, Department of Economics Working Papers, McMaster University.

Bywalec Cz. (2009), *Ekonomika i finanse gospodarstw domowych*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.

Friedman M. (1957), *A Theory of the Consumption Function*, Princeton University Press.

GUS (2006), *Mały rocznik statystyczny Polski 2006*, Warszawa.

GUS (2007), *Mały rocznik statystyczny Polski 2007*, Warszawa.

GUS (2008), *Mały rocznik statystyczny Polski 2008*, Warszawa.

GUS (2009a), *Budżety gospodarstw domowych 2008*, Warszawa.

GUS (2009b), *Mały rocznik statystyczny Polski 2009*, Warszawa.

GUS (2009c), *Rocznik statystyczny rolnictwa i obszarów wiejskich 2008*, Warszawa.

GUS (2009d), *Rocznik statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2009*, Warszawa.

Keynes J.M. (2003), *Ogólna teoria zatrudnienia, procentu i pieniądza*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.

Korenik D. (2003), *Oszczędzanie indywidualne w Polsce. Produkty różnych pośredników i ich atrakcyjność*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej im. Oskara Langego we Wrocławiu, Wrocław.

Liberda B. (2000), *Oszczędzanie w gospodarce polskiej. Teorie i fakty*, Polskie Towarzystwo Ekonomiczne, Dom Wydawniczy Bellona, Warszawa.

Łuczka-Bakuła W., Jabłońska-Porzuczek L. (2008), *Świadczenia emerytalno-rentowe ludności wiejskiej*, w: *Roczniki Naukowe Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu,* t. X, z. 1.

Modigliani F., Brumberg R. (1954), *Utility Analysis and the Consumption Function: An Interpretation of the Cross-Section Data*, w: K. Kurihara (red.), *Post-Keynesian Economics*, Rutgers University Press, New Brunswick.

Podolec B. (2000), *Analiza kształtowania się dochodów i wydatków ludności w okresie transformacji gospodarczej w Polsce*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa-Kraków.

Rószkiewicz M. (2008), *Oszczędzanie, Postawy i zachowania polskich gospodarstw domowych wobec oszczędzania*, Aureus, Kraków.

Świecka B. (2009), *Niewypłacalność gospodarstw domowych. Przyczyny – skutki – przeciwdziałanie*, Difin, Warszawa.

Świecka B., red. (2009), *Bankructwa gospodarstw domowych. Perspektywa ekonomiczna i społeczna*, Difin, Warszawa.

Zalega T. (2008), *Konsumpcja w gospodarstwach domowych o niepewnych dochodach*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa.

Zegar J.S. (2005), *Dochody rolników po akcesji do Unii Europejskiej*, w: A. Woś, *Analiza produkcyjno-ekonomiczna sytuacji rolnictwa i gospodarki żywnościowej w 2004 r.*, Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej, Warszawa.

CHANGES IN FARM HOUSEHOLDS SAVINGS IN POLAND IN YEARS 2004-2008

Summary

The main aim of the article is determination of changes in farm households savings in Poland in years 2004-2008. The average monthly available income per capita in household and also monthly expenditures per capita in household of this group of the population were also taken into consideration. The farm households savings and savings rates were also compared with those in other socio-economic groups of households. The key sources of information were statistical data of the Central Statistical Office in Poland, for the years 2004-2008. It was found that: farm households income was mostly lower than income of other socio-economic groups; from the year 2005 farm households savings rates were higher than saving rates of other households of the population; in years 2007-2008 farm households savings were higher relative to those in other households in Poland.